

अनुसूची-२

(दफा ४ तथा अनुसूची-१ को भाग-१ सँग सम्बन्धित)

भीरकोट राजपत्र

स्थानीय राजपत्र

खण्ड ३ संख्या ३ मिति: २०७७/०३/१३

भाग-२

भीरकोट नगरपालिका

बालमैत्री स्थानीय शासन तथा बालअधिकार संरक्षण कार्यविधि, २०७७

नगर कार्यपालिकाद्वारा स्वीकृत मिति: २०७७ असार १३ गते

प्रस्तावना :

बालबचाउ, बालसंरक्षण, बालविकास र अर्थपूर्ण बालसहभागिता अभिवृद्धि गर्दै बालअधिकारका सिद्धान्तको सम्मान, पालना, संवर्द्धन,परिपूर्ति एवं बालमैत्री स्थानीय तह निर्माण गरी बालबालिकाको हक हित कायम गर्न बालअधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९८९, नेपालको संविधान २०७२ , बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८, बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८, बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि २०७०, बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५, भीरकोट नगरपालिकाको बालबालिका सम्बन्धि नीति २०७७, बालबालिका सम्बन्धी विद्यमान कानूनहरु तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले निद्रष्ट गरेको विषयहरुलाई कार्यान्वयन गर्न वाञ्छनीय भएकोले, नेपालको संविधानको भाग १८ धारा २२६ ले

दिएको अधिकार तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको परिच्छेद १५को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यो कार्यविधि बनाई लागू गरीएको छ ।

परिच्छेद- १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस कार्यविधिको नाम बालमैत्री स्थानीय शासन तथा बालअधिकार संरक्षण कार्यविधि, २०७६ रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

(क) “संविधान” भन्नाले नेपालको संविधान २०७२ लाई सम्झनु पर्छ ।

(ख) “ऐन” भन्नाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ सम्झनु पर्छ ।

(ग) “कार्यविधि” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाद्वारा जारी गरिएको बालमैत्री स्थानीय शासन तथा बालअधिकार संरक्षण कार्यविधि, २०७६ सम्झनु पर्छ ।

(घ) बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८, बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८, तथा बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि २०७०, भन्नाले तत्कालीन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले जारी गरेको रणनीति कार्यविधिलाई सम्झनु पर्छ ।

(ङ) “बालबालिका” भन्नाले नेपालको कानून अनुसार १८ वर्ष उमेर पूरा नभएका सबै व्यक्तिहरुलाई सम्झनु पर्छ ।

(च) “बालबालिका डेक्स” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाले नगरपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयमा स्थापना गरिएको बालबालिका सम्बन्धी काम गर्ने बालमैत्री ईकाई वा शाखालाई सम्झनु पर्छ ।

(छ) “सम्पर्क व्यक्ति (Focal Person)” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाले नगरपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयमा स्थापना गरिएको बालमैत्री ईकाई वा शाखामा रही काम गर्न तोकिएको बालमैत्री सम्पर्क व्यक्तिलाई सम्झनु पर्छ ।

(ज) “बालअधिकार समिति” भन्नाले बालबालिकाको आधारभूत अधिकारहरुको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्नका लागि गठन गरिएका नगरपालिका स्तरीय, वडा स्तरीय र विद्यालय स्तरीय समितिहरुलाई सम्झनु पर्छ ।

- (भ्र) “बालमैत्री स्थानीय शासन भन्नाले” बालअधिकारका चार सवालहरुलाई स्थानीय तहको नीति, संरचना, कार्यप्रक्रिया, प्रणाली र व्यवहारमा संस्थागत गर्ने शासकीय पद्धति हो बुझ्नु पर्दछ ।
- (ज) “बालमैत्री स्थानीय शासन समिति” भन्नाले बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि (२०६८) बमोजिम गठन भएका समितिलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “बालसमूह” भन्नाले विद्यालय तथा समुदायस्तरमा बालबालिकाको सहभागितामा गठन भएका वडा वा भीरकोट नगरपालिकामा सूचीकृत भई संचालनमा रहेका बालसमूहहरुलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “वडा बालसमूह संजाल” भन्नाले वडामा गठित बालसमूहहरुको प्रतिनिधी मुलक गठन भएका नगरपालिका वा वडामा सूचीकृत भई संचालनमा रहेका बालसमूह संजाललाई सम्झनु पर्छ ।
- (ड) “नगर बालसमूह संजाल” भन्नाले वडा वडामा गठित बालसमूह संजालहरुको प्रतिनिध मूलक गठन भएका भीरकोट नगरपालिकामा सूचीकृत भई संचालनमा रहेका बालसमूह संजाललाई सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “सहजकर्ता तथा संरक्षक शिक्षक” भन्नाले गठित बालसमूहलाई नियमितरुपमा संचालन तथा व्यवस्थापन गर्न समुदायको हकमा बालसमूहहरु र बालसमूह संजालले छनौट गरेको सहजकर्ता र विद्यालयको हकमा संरक्षक शिक्षक भन्ने बुझ्नु पर्छ ।
- (ण) “प्रधान संरक्षक” भन्नाले विद्यालयमा गठन भएका बालसमूह तथा संरक्षक शिक्षकलाई नियमितरुपमा अनुगमन, नियन्त्रण, निर्देशन र व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित विद्यालयको प्रधानाध्यापकलाई सम्झनु पर्छ ।
- (त) “गैरसरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका र भीरकोट नगरपालिकामा सूचीकृत भई नगरपालिका संग समन्वय गरी कार्य सञ्चालन गर्ने गैर नाफामूलक सामाजिक संस्था सम्झनु पर्छ ।
- (थ) “बालविकास केन्द्र” भन्नाले नगरपालिका तथा वडाका समुदाय र विद्यालय स्तरमा स्थापना भएका बालविकास केन्द्रलाई सम्झनु पर्छ ।
- (द) “स्थानीय तह” भन्नाले नेपालको संविधान बमोजिम गाउँपालिका, महानगरपालिका, उप महानगरपालिका, नगरपालिका तथा जिल्ला सभालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ध) “बालकोष” भन्नाले बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्धन गर्नका लागि भीरकोट नगरपालिकामा कार्यविधि बनाई खडा गरिएको बालकल्याण कोषलाई सम्झनु पर्छ ।

- (न) “प्रमाण पत्र” भन्नाले वडा कार्यालय,भीरकोट नगरपालिका कार्यालयमा सूचीकृत भएका बालसमूहहरु र बालसमूह संजाललाई दिइने सूचीकृत प्रमाण पत्र सम्झनु पर्छ ।
- (प) “बालभेला” बालसमूह सञ्जालले नयाँ समिति चयन गर्न र वार्षिक कार्ययोजना निर्माण गर्न सबै बालसमूहका प्रतिनिधिहरुको सहभागितामा भएको नगरपालिका र वडास्तरको भेलालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (फ) “नगरपालिका” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ब) “प्रमुख” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाको प्रमुखलाई सम्झनु पर्छ ।
- (भ) “उप प्रमुख” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाको उप प्रमुखलाई सम्झनु पर्छ ।
- (म) “वडा” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाको वडाहरुलाई सम्झनु पर्छ ।
- (य) “वडा अध्यक्ष” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाको वडा अध्यक्षहरुलाई सम्झनु पर्छ ।
- (र) “सभा” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाको नगर सभालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ल) “कार्यपालिका” भन्नाले भीरकोट नगरपालिकाको नगर कार्यपालिका बोर्डलाई सम्झनु पर्छ ।

३. उद्देश्य : यस कार्यविधिको उद्देश्य देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) सबै प्रकारका बालबालिकाको अधिकारको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न ।
- (ख) बालमैत्री स्थानीय शासन अभियानको प्रवर्द्धन, संस्थागत विकास गर्न ।
- (ग) बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न ।
- (घ) बालबालिकामाथि हुने हिंसा, दुर्व्यवहार, हानी र जोखिम न्यूनीकरण गर्न ।
- (ङ) बालबालिकाको अभिलेख -(गतिविधि,घटना व्यवस्थापन, सूचना, तथ्यांक आदि) व्यवस्थापन गर्न ।
- (च) बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि सरकारी, गैरसरकारी र अन्य सरोकारवालाहरु बीच समन्वय, सहकार्य र साभेदारी स्थापना गर्न ।

परिच्छेद- २

बालमैत्री स्थानीय शासन समिति, बालबालिका डेक्सको स्थापना र संचालन

४. बालमैत्री स्थानीय शासन समिति गठन, काम कर्तव्य र अधिकार

वाचन पाउने अधिकार, संरक्षणको अधिकार, विकासको अधिकार र सहभागिताको अधिकारका विषयमा स्थानीय तहको नीति, संरचना, कार्यप्रक्रिया प्रणाली र व्यवहारमा संस्थागत गर्नका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीति २०६८ ले दिएको अधिकारका आधारमा नगरपालिकामा बालमैत्री स्थानीय शासन नगर

समिति र वडामा बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति तथा समुदाय स्तरीय समितिहरु गठन हुनेछ ।
जसमा निम्नानुसारका सदस्य प्रतिनिधिहरु रहनेछन् ।

क) बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति देहाय अनुसार हुनेछ :

(१) नगरपालिका प्रमुख	-अध्यक्ष
(२) नगरपालिका उप प्रमुख	-उपाध्यक्ष
(३) स्वास्थ्य शाखाका प्रमुख/प्रतिनिधि (१ जना)	-सदस्य
(४) शिक्षा शाखाका प्रमुख/प्रतिनिधि (१ जना)	-सदस्य
(५) महिला तथा बालबालिका ईकाई वा शाखा प्रमुख/प्रतिनिधि (१ जना)	-सदस्य
(६) गैसस प्रतिनिधि (महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत) १ जना	-सदस्य
(७) स्थानीय विद्यालय वा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति मध्येबाट नगरपालिकाले मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना)	-सदस्य
(८) नगरपालिकामा कार्यरत महिला शिक्षिका वा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट नगरपालिकाले मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना)	-सदस्य
(९) नगरपालिका स्तरीय बालसमूह सञ्जालका प्रतिनिधि २ जना (कम्तिमा १ जना बालिका सहित)	- सदस्य
(१०) महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने सामुदायिक संस्था वा समूह मध्ये नगरपालिकाले तोकेको महिला प्रतिनिधि १ जना	सदस्य
(११) नगरपालिका बालअधिकार समितिको (१ जना)	- सदस्य
(१२) नगरपालिकाको बालमैत्री ईकाई वा शाखा सम्पर्क व्यक्ति (१ जना)	-सदस्य
(१३) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,	-सदस्य सचिव

ख) बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति देहाय अनुसार हुनेछ :

(१) वडा अध्यक्ष	-अध्यक्ष
(२) वडा अध्यक्षले तोकेको महिला सदस्य	-उपाध्यक्ष
(३) स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुख वा प्रतिनिधि (१ जना)	-सदस्य

- (४) महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्था वा सामुदायिक संस्था मध्येबाट वडा समितिले मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना) -सदस्य
- (५) वडामा रहेका विद्यालय वा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति मध्येबाट वडा समितिले मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना) -सदस्य
- (६) वडामा कार्यरत महिला शिक्षिका वा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट वडा समितिले मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना) -सदस्य
- (७) वडा स्तरीय बालसमूह संजालका १ जना बालिका सहित २ जना सदस्य
- (८) महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने सामुदायिक संस्था वा समूह मध्ये वडा समितिले तोकेको महिला प्रतिनिधि (१ जना) - सदस्य
- (९) प्रतिनिधि, वडा बालअधिकार समितिको १ जना सदस्य
- (१०) बालमैत्री स्थानीय शासन वडा सम्पर्क व्यक्ति -सदस्य
- (११) वडा सचिव -सदस्य -सचिव

यस समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञ तथा संस्थाका प्रतिनिधिहरुलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

यसरी महिला सदस्य छनौट गर्दा पारालिगल,निगरानी समिति वा यस्तै प्रकृतिकाअन्य समूहभएको अवस्थामा उक्त समूहबाट सदस्य छनौट गर्नु पर्नेछ ।

ग) बालमैत्री स्थानीय शासन समुदाय स्तरीय समिति:

बालमैत्री स्थानीय शासनलाई समुदायस्तरमा संचालन गर्नका लागि आवश्यकतानुसार देहाय बमोजिमको बालमैत्री समुदाय स्तरीय समिति रहनेछ :

- (१) सामुदायिक संस्था वा समूहका अध्यक्षहरुमध्ये वडा समितिले तोकेको प्रतिनिधि -अध्यक्ष
- (२) स्थानीय विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरुमध्ये सामुदायिक संस्था वा समूहले छनौट गरेको १ जना प्रतिनिधि -सदस्य
- (३) समुदायमा रहेका बाल समूहमध्ये सामुदायिक संस्था वा समूहले छनौट गरेका १ जना बालिका सहित २ जना बाल प्रतिनिधि -सदस्य
- (४) महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने सामुदायिक संस्था वा समूह मध्ये वडा समितिले तोकेको महिला प्रतिनिधि (१ जना) -सदस्य

- (५) सामुदायिक संस्था वा समुहका सचिव वा प्रबन्धकहरु मध्येबाट उनीहरुले छानेको प्रतिनिधि (१ जना) -सदस्य
- (६) वडा समिति तोकेको व्यक्ति -सदस्य –सचिव

उपरोक्त समितिहरुले आ-आफ्नो क्षेत्रका सम्बन्धित केन्द्रीय, प्रादेशिक एवं स्थानीय तहहरु, गैसस एवं निजी क्षेत्रका संघसंस्थासँग समन्वय गरी बालमैत्री स्थानीय शासन पद्धतिको संस्थागत विकास र विस्तार गर्न सघाउ पुऱ्याउनु पर्दछ ।

५. बालमैत्री स्थानीय शासन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार :

- ५.१ नगरपालिकाको बालबालिका सम्बन्धी नीतिगत निर्णय का लागि कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने ।
- ५.२ नगरपालिकाको बालबालिका सम्बन्धी योजनाहरुको अन्तिम निर्णय गरी योजना तर्जुमा समितिमा पठाउने ।
- ५.३ नगरपालिकामा कार्यरत निकायहरुलाई बालबालिका सम्बन्धी कार्यमा समन्वय गर्ने ।
- ५.४ नगरपालिकामा भएका बालबालिका सम्बन्धी कार्यहरुको समग्र अनुगमन गर्ने ।
- ५.५ नगरपालिकालाई बालमैत्री बनाउन बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८को अनुसुची ३ मा उल्लेख भए अनुसारको सूचकहरु पुरा भए नभएको अनुगमन गरी बालमैत्री वडा तथा तहकोरूपमा घोषणाको लागि नगरपालिका तथा जिल्ला समन्वय समितिमा सिफारिस गर्ने ।
- ५.६ बालमैत्री स्थानीय शासन समितिको बैठक वर्षमा कम्तिमा ८ पटक बस्नेछ । बैठकको कार्यविधि समिति आफैले तय गरे अनुसार हुनेछ ।
- ५.७ नगरपालिका तथा वडास्तरमा बालभेला आयोजना गरि वार्षिक बाल योजना छनौट तथा कार्यान्वयन गर्ने
- ५.८ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८लाई समेत आधार लिई कार्य गर्ने ।

६. बालबालिका डेक्सको स्थापना (बालमैत्री ईकाई वा शाखा) : (१) प्रत्येक वडा कार्यालयमा र नगरपालिका कार्यालयमा बालबालिका डेक्स स्थापना गरिने छ । बालबालिका डेक्स सञ्चालन गर्नको लागि कम्तिमा एक जना कर्मचारी रहने र १ जना जनप्रतिनिधिलाई सम्पर्क व्यक्ति तोकिने छ ।

(२) बालबालिका डेक्सको काम, कर्तव्य र सञ्चालन देहाय बमोजिम हुनेछ:

(क) सबै प्रकारका बालबालिकाको तथ्याङ्क र सूचनाको अध्यावधिक गर्ने ।

“स्पष्टीकरण” सबै प्रकारका बालबालिका भन्नाले अपाङ्गता भएका, श्रमिक, सडक बालबालिका, अनाथ, असहाय, अशक्त, मानसिक सन्तुलन गुमाएका र यौनिक अल्पसंख्यक समेतलाई बुझाउँछ ।

(ख) बालसमूह तथा बालसमूह सञ्जालहरुको सूचीकृत गर्ने ।

- (ग) बालबालिका, नगरपालिका र सरोकारवालाहरूबीच सम्बन्ध र समन्वय विस्तार गर्ने ।
- (घ) बालअधिकार समिति, बालमैत्री स्थानीय शासन समिति, बालसमूह सहजकर्ता, संरक्षक शिक्षक, प्रधान संरक्षक, बालसमूह, बालसमूह सञ्जालहरूबीच समन्वय सहकार्य गर्ने ।
- (ङ) बालअधिकारमा आधारित सहभागितामूलक विधिबाट बालबालिकासँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र क्रियाकलापहरूमा सहजीकरण गर्ने ।
- (च) बालसमूह, बालसमूह सञ्जाल गठन तथा बाल भेलाको सहजीकरण गर्ने ।
- (छ) नगरपालिका तथा वडाका विनियोजित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- (ज) नगरपालिकाले तोकेको बालबालिका सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने ।

७. नगरपालिका स्तरीय बालअधिकार समिति गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार :

(१) नगरपालिकामा देहाय वमोजिमको बालअधिकार समिति गठन गरिनेछ ।

(क) भीरकोट नगरपालिकाको उप प्रमुख	-संयोजक
(ख) भीरकोट नगरपालिका भित्रको विद्यालयका संरक्षक शिक्षक मध्ये १ जना	-सदस्य
(ग) महिला स्वास्थ्य कार्यकर्ता मध्ये बाट १ जना	-सदस्य
(घ) बालअधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत गैह्रसरकारी संस्थाहरू मध्येबाट १ जना	-सदस्य
(ङ) नगरपालिका बालसमूह संजाल बाट १ जना बालिका सहित २ जना	-सदस्य
(च) आदिवासी जनजाति, मधेसी, अल्पसंख्यक दलित तथा अपाङ्ग पिछडिएका वर्ग र समुदायको यथासंभव १ जना महिला प्रतिनिधित्व हुनेगरी ३ जना	-सदस्य
(छ) नगरपालिकामा रहेको प्रहरी कार्यालयको प्रतिनिधि १ जना	-सदस्य
(ज) नगर शिक्षा समितिको प्रतिनिधि १ जना	सदस्य
बालबालिका डेस्क हेर्ने/सम्पर्क व्यक्ति	-सदस्य सचिव

(२) नगर बालअधिकार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय वमोजिमको हुनेछ,

- (क) बालमैत्री स्थानीय शासन समितिले बालसंरक्षण सम्बन्धी गरेको निर्णयहरूलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

ख) बालमैत्री वडा,नगर निर्माणको लागि वडाबालअधिकार समितिसँग समन्वयन गरी सूचकहरुको आधारमा कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयनमा सहजीकरण र अनुगमन,नियनत्रण ,सन्तुलन गर्ने ।

ग) भीरकोट नगरपालिकामा विशेष हेरचाह र संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका तथा सबै बालकालिकाको तथ्यांक संकलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र नगरपालिकामा पेश गर्ने ।

“स्पष्टीकरण” विशेष हेरचाह र संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका भन्नाले (आमाबाबु, अभिभावकविहीन (अनाथ) बालबालिका, अस्पताल वा अन्य कुनै सार्वजनिक स्थानमा अलपत्र अवस्थामा छाडिएका वा फेला परेका तथा बाबुआमाबाट अलगिएका वा बाबुआमा पत्ता नलागी बेवारिस भएका बालबालिका, बाबुआमालाई गम्भीर शारीरिक वा मानसिक अपाङ्गता वा अशक्तता भएको कारण उचित हेरचाह नपाएका बालबालिका, कानुनी विवादमा परेका बालबालिकामध्ये वैकल्पिक हेरचाहको लागि सिफारिस भएका बालबालिका, थुनामा रहेका वा बन्दी बाबु वा आमासँग आश्रित भई कारागारमा रहेका बालबालिका,जबरजस्ती करणीबाट जन्मिएको सन्तानलाई आफूले पालनपोषण गर्न नसक्ने भनी निवेदन परेका बालबालिका, बाबु, आमा वा अभिभावकबाट दुर्व्यवहार, हिंसा वा बेवास्ता भएको कारणले बालबालिकाको उच्चतम हितको लागि परिवारबाट अलग गरिएका बालबालिका, जबरजस्ती वा बँधुवा प्रकृतिका वा जोखिमपूर्ण वा निकृष्ट प्रकृतिको वा प्रचलित कानून विपरीत श्रममा संलग्न वा धुम्रपान, मद्यपान एवं अन्य लागूऔषधको कुलतमा फसेका, एच.आई.भी. संक्रमित बालबालिका, गम्भीर शारीरिक वा मानसिक स्वास्थ्य समस्याका कारण जीवन जोखिममा रही बाबुआमा वा परिवारबाट उपचारको व्यवस्था हुन नसकेको वा सामान्य जीवन यापन गर्न कठिनाई भएका बालबालिका,बालबालिकाविरुद्धको हिंसा वा बालयौन दुर्व्यवहारबाट पीडित भएका वा त्यस्तो जोखिममा रहेका बालबालिका, सशस्त्र द्वन्द्व वा विपद्का कारणले बाबुआमा दुबै वा आमाबाबुमध्ये एक गुमाएका वा आफू नै शारीरिक वा मानसिक रूपमा घाइते भएका वा अपाङ्गता भएका बालबालिका,परित्याग तथा सडकमा आश्रित बालबालिका, कानून बमोजिम तोकिएका अन्य बालबालिका)लाई बुझाउनेछ ।

(घ) नगरपालिकामा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था, बालसमूह, अन्य बालअधिकार समिति, निगरानी समिति, मेलमिलाप केन्द्र, आपत्कालीन संरक्षण केन्द्र,महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र लगायतका निकायहरुको फेहरिस्त तयार पार्ने र यस्ता निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी बालअधिकारको संबर्द्धनात्मक र संरक्षणात्मक कार्यहरु गर्ने गराउने ।

(ङ) बालबालिकाको क्षेत्रमा स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरी संघीय सरकार, प्रदेश सरकार , स्थानीय सरकारका विभिन्न विषयगत शाखाहरु र विकासका साभेदार संस्थासँगको समन्वयमा समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने, बालबालिकासँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, कार्यक्रमको रेखदेख, अनुगमन, मुल्याङ्कन र निरीक्षण गर्ने ।

- (च) बालअधिकारको निमित्त चेतना अभिवृद्धि, जागरण सिर्जना गर्ने
- (छ) स्थानीय संघसंस्थालाई बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरणा, समन्वय र साभेदारी गर्ने ।
कार्यक्रमको सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक परामर्श, सुझाव तथा निर्देशन दिने ।
- (ज) बालअधिकार हनन्का सम्बन्धमा आएका उजुरीहरूलाई सम्बन्धित निकायमा सिफारिश गरी पठाउने एवं समन्वयकारी भूमिका प्रदान गर्ने ।
- (झ) बालबालिकाको निमित्त आकस्मिक सहयोगको तथा दीगो विकासका लागि श्रोत (आर्थिक, भौतिक तथा मानविय) व्यवस्था मिलाउने ।
- (ञ) बालअधिकारका विषयमा वकालत गर्ने ।
- (ट) शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका क्षेत्रको वार्षिक योजनामा समेत बालसंरक्षण सम्बन्धी भूमिका (विशेष गरी बालविवाह,निकृष्ट बालश्रम, हिंसा, दुर्व्यवहार, आदिको बारेमा सूचना प्रवाह तथा उजुरी) समावेश गर्न सहजीकरण गर्ने ।
- ठ) बालअधिकार सम्बन्धी कार्यका लागि आवश्यक पर्ने सेवाहरू (जस्तै तत्कालका आवश्यकता परिपूर्ति, सुरक्षित आवास, वैकल्पिक स्याहार, मनोविमर्श, उद्धार, पुनर्स्थापना, परिवार शिक्षा, कानूनी सहायता तथा उपचार, छात्रवृत्ति, आय आर्जन, आदि) को लागि सम्बन्धित नगरपालिकाबाटै वा अन्य स्थानीय तह, गैर सरकारी सेवा प्रदायक वा नीजि क्षेत्रबाट परिचालन गर्न सकिने गरी सूचीकरण तथा सिफारिसको प्रवन्ध मिलाउने ।
- ड) अनधिकृत व्यक्ति, संस्था तथा निकायले बालबालिकामा दीर्घकालीन प्रभाव पर्ने विषयमा आफूखुशी निर्णय गर्ने वा घटना लुकाउने जस्ता कार्यहरू हुन नदिन नियमित अनुगमन गर्ने ।
- ढ) बालबालिकासंग सम्बन्धित दिवसहरू नगरपालिका स्तरीय निकायहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा मनाउने ।
- (ण) वडा बालअधिकार समितिहरू, बालसमूह बालसमूह सञ्जालहरू, सरोकारवालाहरू र नगरपालिका बीच समन्वय,सहकार्य र सम्पर्क गर्ने ।
- (त) नगरपालिकामा बालसंरक्षण सम्बन्धी सम्पन्न कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रगति पेश गर्ने ।
- (थ) बालमैत्री आचार संहिताको पालना गराउने ।

३ समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि:

- (क) समितिको बैठक कम्तीमा २ महिनामा एक पटक बस्नेछ ।
- (ख) समितिको बैठकमा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(ग) समितिको बैठकमा कम्तिमा ५१ प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ । बहुमतको निर्णयलाई बैठकको निर्णय मानिनेछ ।

(घ). नगरपालिका स्तरीय बालअधिकार समितिको पदावधि दुई वर्षको रहने छ ।

८. वडा बालअधिकार समितिको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार :

१) प्रत्येक वडामा देहाय वमोजिमको वडा बालअधिकार समिति गठन गरिनेछ ।

१. वडा अध्यक्षले तोकेको वडा सदस्य वा स्वयम	१ जना	संयोजक
२. संरक्षक शिक्षक	१ जना	सदस्य
३. महिला स्वास्थ्य कार्यकर्ता	१ जना	सदस्य
४. बालअधिकार क्षेत्रका गै.स.स.	सदस्य १ जना	सदस्य
५. वि.ब्य.स प्रतिनिधि	१ जना	सदस्य
६. वडा बालसमूह संजालका प्रतिनिधि बालिका सहित	२ जना	सदस्य
७. आदिवासी जनजाति, मधेसी, अल्पसंख्यक दलित तथा अपाङ्ग पिछडिएका वर्ग र समुदायको यथासंभव प्रतिनिधित्व हुनेगरी	१ महिला सहित ३ जन	सदस्य
८. प्रहरी प्रतिनिधि	१ जना	सदस्य
९. वडा बालमैत्री सम्पर्क व्यक्ति		सदस्य सचिव

(२) वडा बालअधिकार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय वमोजिमको हुनेछ,

(क) बालमैत्री स्थानीय शासन समिति र नगरपालिका स्तरीय बालअधिकार समितिले गरेको नीति, कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्ने ।

(ख) नगरपालिका तथा वडा स्तरीय बालमैत्री स्थानीय शासन समितिको सिफारिसमा वडालाई बालमैत्री घोषणा गर्ने र टिकाई राख्न आवश्यक कार्यहरु गर्ने ।

(ग) वडामा बालविवाह, दाइजो प्रथा, बालश्रम शोषण, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा, छुवाछुत, हलिया, मानव बेचबिखन, हानिकारक अभ्यासहरु अन्त्य गर्ने ।

(घ) सम्बन्धित वडामा विशेष हेरचाह र संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका तथा सबै बालकालिकाको तथ्यांक संकलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र नगरपालिकामा पेश गर्ने ।

(ङ) वडामा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था, बालासमूह, निगरानी समिति, मेलमिलाप केन्द्र, आपत्कालिन संरक्षण केन्द्र लगायतका निकायहरुको फेहरिस्त तयार पार्ने र यस्ता

- निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी बाल अधिकारको संबर्द्धनात्मक र संरक्षणात्मक कार्यहरू गर्ने गराउने ।
- (च) बालबालिकाको क्षेत्रमा स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरी स्थानीय सरकारका विभिन्न निकायहरू र विकासका साभेदार संस्थासँगको समन्वयमा समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने, बालसंरक्षण सँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, कार्यक्रमको रेखदेख, अनुगमन, मुल्याङ्कन र निरीक्षण गर्ने ।
- (छ) बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धनका निमित्त चेतना अभिवृद्धि, जागरण सिर्जना गर्ने ।
- (ज) स्थानीय संघसंस्थालाई बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरणा, समन्वय र साभेदारी गर्ने । बालबालिकालाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने खालका कार्यक्रमको संचालन गर्नको लागि आवश्यक परामर्श, सुभावा तथा निर्देशन दिने ।
- (झ) बालअधिकार हनन्का सम्बन्धमा आएका उजुरीहरूलाई सम्बन्धित निकायमा सिफारिश गरी पठाउने एवं समन्वयकारी भूमिका प्रदान गर्ने ।
- (ञ) बालबालिकाको निमित्त आकस्मिक सहयोग तथा दीगो विकासका लागि श्रोत (आर्थिक, भौतिक तथा मानवीय) व्यवस्था मिलाउने ।
- (ट) बालसंरक्षणका विषयमा वकालत गर्ने र नगरपालिकालाई बालअधिकार प्रवर्द्धनमा प्रभावकारी योजना निर्माणमा मद्दत गर्ने ।
- (ठ) बालसमूह, वडा बालसमूह सञ्जाल, सरोकारवालाहरू र वडा वीच समन्वय र सम्पर्क गर्ने ।
- (ड) वडामा बालबालिका सम्बन्धी सम्पन्न कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रगति नगरपालिकामा पेश गर्ने
- (ढ) शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका क्षेत्रको वार्षिक योजनामा समेत बालसंरक्षण सम्बन्धी भूमिका (विशेष गरी बालविवाह, निकृष्ट बालश्रम हिंसा, दुर्व्यवहार, आदिको बारेमा सूचना प्रवाह तथा उजुरी) समावेश गर्न सहजीकरण गर्ने ।
- ण) बालसंरक्षण सम्बन्धी कार्यका लागि आवश्यक पर्ने सेवाहरू (जस्तै तत्कालका आवश्यकता परिपूर्ति, सुरक्षित आवास, वैकल्पिक स्याहार, मनोविमर्श, उद्धार, पुनर्स्थापना, परिवार शिक्षा, कानूनी सहायता तथा उपचार, छात्रवृत्ति, आय आर्जन, आदि) को लागि सम्बन्धित नगरपालिकाबाटै वा अन्य स्थानीय तह, गैर सरकारी सेवा प्रदायक वा नीजि क्षेत्रबाट परिचालन गर्न सकिने गरी सूचीकरण तथा सिफारिसको प्रवन्ध मिलाउने ।
- त) अनधिकृत व्यक्ति, संस्था तथा निकायले बालबालिकामा दीर्घकालीन प्रभाव पर्ने विषयमा आफूखुसी निर्णय गर्ने वा घटना लुकाउने जस्ता कार्यहरू हुन नदिन नियमित अनुगमन गर्ने ।

- थ) बालबालिकासँग सम्बन्धित दिवसहरु नगरपालिका स्तरीय निकायहरुसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा मनाउने ।
- द) विद्यालय स्तरमा बालअधिकारको नियमन तथा अनुगमन गर्ने ।
- ध) बालसमूहहरुको तथ्याङ्क संलकन, अध्यावधि, सहजीकरण गर्ने साथै सूचीकृतको लागि नगरपालिका स्तरमा सिफारिस गर्ने ।

३ समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि:

- (क) समितिको बैठक महिनामा कम्तीमा एक पटक वस्नेछ ।
- (ख) समितिको बैठकमा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।
- (ग) समितिको बैठकमा कम्तीमा ५१ प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ । बहुमतको निर्णयलाई बैठकको निर्णय मानिनेछ ।
- (घ) वडाभित्र आवश्यकताका आधारमा समुदाय टोल स्तरमा बढीमा ७ सदस्यीय बालअधिकार समितिहरु गठन गर्न सकिने छ । सो समितिको संयोजक वडा समितिले मनोनित गर्नेछ । उक्त समितिमा बालसमूह, संरक्षक शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, स्वास्थ्य कार्यकर्ता/स्वास्थ्य स्वयम सेविका, स्थानीय बालअधिकार अभियन्ता मध्येबाट रहनेछन् । यो समितिको पदावधि २ वर्षको हुनेछ । यसको उत्तरदायित्व वडा समितिमा निहित रहनेछ ।
- (ङ) वडाबालअधिकार समितिको पदावधि दुई वर्षको रहने छ ।

९. बालसमूह र बालसमूह सञ्जालको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार :

- (क) बालसमूहहरुमा ८ देखी १८उमेर समूहका बालबालिका रहने छन् । प्रत्येक विद्यालयमा एक बाल समूह रहने छ । बालबालिकाको प्रतिनिधिमूलक भेलाबाट बालसमूहको बढीमा २५ सदस्यीय समितिको चयन हुनेछ जस्मा कम्तीमा ५० प्रतिशत बालिका, अपाङ्गता सहितको लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गरिने छ । बालसमूहको गठन तथा अध्यावधिक प्रत्येक वर्षको विद्यार्थी भर्ना अभियान पछि एक महिना भित्र गरी, संरक्षक र प्रधान संरक्षक शिक्षक तोकि विद्यालयको सिफारिसको आधारमा वडा वा नगरपालिकामा सुचीकृत गरिनेछ । नगरपालिका वा वडाले रितपूर्वक आएका बालसमूहहरुलाई आवद्धता/सुचीकृतको अनुसूची १ अनुसारको प्रमाणपत्र बालसमूहहरुलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

- (ख) समुदायको हकमा बालबालिकाको भेलाले बढीमा २५ सदस्यीय बालसमूह गठन गरी, बालसमूह सहजकर्ता तोकिएक महिना भित्र नगरपालिका वा वडामा सुचीकृत हुनु पर्नेछ ।
- (ग) बालसमूहले बालबालिकाको अधिकारका कालतका अतिरिक्त शारीरिक, बौद्धिक, मानसिक, जीवन उपयोगी सीप, सम्बेगात्मक, सामाजिक विकास, वातावरण, जोखिम न्युनीकरण, सिर्जनात्मक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूको आयोजना समन्वय, सञ्चालन र सहभागिता गर्ने छन् ।
- (घ) बालसमूहको कार्यलाई सहयोग र विस्तार गर्नका लागि बालसमूहले विभिन्न उप समितिहरू निर्माण गर्न सक्ने छ ।
- (ङ) बालसमूहहरूको नितिगत सञ्चालनका लागि संघीय सरकारले तयार गरेको बालसमूह गठन,सञ्चालन,सहजीकरण मार्ग निर्देशन २०७४ लाई स्मृत आधार मानिने छ ।

(ङ) बालसमूहको बैठकको आयोजना निम्नानुसार हुनेछ ।

- (१) सबै सहभागीहरूका लागि पहुँचका दृष्टिकोणले उपयुक्त स्थान र समयमा मासिक रूपमा बैठक सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) **नियमित बैठक तथा छलफलका विषयहरू :**
- (क) बैठकमा बालसमूह सहजकर्ताको उपस्थिति हुनु पर्नेछ ।
- (ख) बैठक सामान्यतया अधिकतम २ घण्टाभन्दा बढी समय बस्ने छैन ।
- (ग) बैठकको निर्णय तथा उपस्थिति बैठक पुस्तिका (माइन्ट) उतार गरी राख्नु पर्नेछ ।
- (घ) बैठकमा सामान्यतया निम्न प्रस्तावहरूमा छलफल हुन सक्नेछः
- (१) अघिल्लो बैठकपछि भएका कार्यक्रम तथा प्रगतिहरूको समीक्षा,
- (२) बालसमूहको बारेमा सदस्य तथा अन्य बालबालिका र व्यक्तिहरूको धारणा,
- (३) स्थानीय बालअधिकारको सवाल र गर्नुपर्ने गतिविधि,
- (४) आगामी कार्यक्रमको मिति, स्थान र समय तय, जिम्मेवारी विभाजन र श्रोत संकलन तथा आवश्यकता अनुसार अन्य विषयहरू ।

(च) बालसमूह सञ्जालहरूको गठन :

- (१) बालसमूहहरू बीच आपसी समन्वय, सहकार्य बढाउने तथा सवालहरूको सामूहिकीकरण गर्ने र एक आपसबाट सिकाईका अवसर सृजना गर्न बालसमूह सञ्जालको गठन गर्न सकिनेछ ।
- (२) बालसमूह सञ्जाल वडा स्तर, नगरपालिका स्तरका हुनेछन् ।
- (३) बालसमूह सञ्जाल गठन गर्नका लागि (नपा र वडा) तहमा बालसमूहहरूका प्रतिनिधिहरूको भेलाको आयोजना गर्नु पर्नेछ ।
- (४) यस्तो भेलामा सञ्जालले समेट्ने क्षेत्रका (समुदाय, विद्यालय तथा विषयगत) बालसमूहहरूलाई भेलाको मिति भन्दा १५ दिन अगावै सूचना प्रदान गर्नुपर्दछ । सूचनामा देहायका विषयवस्तु समेटिएको हुनु पर्नेछ :
- (क) भेलाको मिति, समय र स्थान,
- (ख) भेलामा छलफल हुने विषयहरू,
- (ग) भेलामा बालसमूहहरूको बैठक द्वारा छनौट गरिएको प्रत्येक बालसमूहहरूको प्रतिनिधि संख्या (जातजाति, लिंग समेत तय गरिएको भए सो समेत)

- (घ) भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध हुने सेवा र सुविधा,
 (ङ) भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध गराउन नसकिने नहुने सेवा र सुविधा
 (च) अन्य आवश्यक विषयवस्तु ।
 (छ) संजालको सहजकर्ताको व्यवस्था सम्बन्धी जानकारी
- (५) वडा बालसमूह संजाल वा नपा बालसूह संजाल गठन गर्न बाल प्रतिनिधिहरूले भेलामा सहभागी हुन देहायका शर्त पूरा गर्नु पर्ने छ ।**
- (क) आफ्नो बालसमूह संजालमा छलफल र निर्णय गरी प्रतिनिधि छनौट गरेको हुनु पर्नेछ, ।
 (ख) विद्यालयबाट भेलामा सहभागी हुन तथा सञ्जालको नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न सहमति दिइएको हुनु पर्नेछ, ।
 (ग) समुदायमा आधारित बालसूहको हकमा भेलामा सहभागी हुन तथा नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न अविभावकको सहमति ।
 (६) बालसमूहले भेलामा दुई वा सो भन्दा बढी सहभागी माँग भएको अवस्थामा बालक, बालिका तथा सबै जातजातिको समानुपातिक प्रतिनिधित्वको अनिवार्य व्यवस्था गराउनु पर्नेछ ।
 (७) सञ्जाल भेलामा सहभागी हुने बालसमूह प्रतिनिधि उक्त सञ्जालको भौगोलिक क्षेत्रभित्र बसोबास भएको हुनु पर्नेछ ।
 (८) सञ्जालको नेतृत्व चयन भेलाको सहमतिको आधारमा दफा ९ मा व्यवस्था भए बमोजिमको हुनेछ । सञ्जालको नेतृत्वको पुनः गठन प्रतेक वर्ष गर्नुपर्नेछ ।
 (९) नेतृत्व चयनमा प्रतिस्पर्धा र सहकार्यको व्यवस्थापन
- (१) बालसमूह तथा सञ्जालको नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा बालबालिका माझ अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनबाट रोक्न समझदारीमा नेतृत्व चयनलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।
 (२) सम क्षमताका प्रतिस्पर्धीहरूलाई सहमति गराई एक आपसलाई स्वीकार्न सक्ने बनाउन पहिलो प्रयत्न गर्नु पर्नेछ ।
 (३) प्रतिस्पर्धी बालबालिकालाई चक्रिय नेतृत्व, संयोजन समूह वा उपसमितिहरूको गठनबाट विभिन्न जिम्मेवारीहरू प्रदान गरी उनीहरूको भूमिका र सक्रियतालाई सहयोग गर्न सकिनेछ ।
 (४) बालबालिका माझ हुने प्रतिस्पर्धामा वयस्कहरूको प्रभाव र स्वार्थ तथा चाहना र प्रभावबाट मुक्त राखिनुपर्नेछ ।
 (५) वडा तथा नगरपालिकामा गठन भएका बालसमूह सञ्जालहरू गठन भएको एक महिना भित्र वडा वा नगरपालिका कार्यालयमा सूचीकृत गर्नु पर्नेछ । बालसमूह संजालको विवरण वडा कार्यालयबाट नियमित रूपमा नगरपालिकामा पठाउनु पर्ने छ ।
 (६) सूचीकृत भएका बालसमूह सञ्जालहरूले हरेक वर्ष अध्यावधिक गरी भीरकोट नगरपालिका वा वडा कार्यालयमा नविकरण गर्नुपर्ने छ । यसरी अध्यावधिक हुँदा सम्बन्धित सञ्जालले अध्यावधिक गर्ने व्यहोराको निवेदन, सञ्जालको वार्षिक भेलाको उपस्थिति, विद्यमान कार्यसमितिको नामावली, सहजकर्ता वा सल्लाहकारको नाम र ठेगाना र सञ्जालले अघिल्लो वर्ष सञ्चालन गरेका क्रियाकलापहरूको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन अनिवार्य संलग्न गर्नु पर्नेछ ।
- छ) बालसमूह तथा बालसमूह सञ्जालका पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार :**
 पदाधिकारीहरूको देहाय बमोजिमको काम, कर्तव्य र अधिकार हुनेछः
- (क) अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:** अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः
१. समूह बैठकको र समूहको साधारण सभाको अध्यक्षता ग्रहण गर्ने ।
  २. समूहको बैठक वा साधारण सभामा आवश्यक प्रस्ताव र कागजात पेश गर्ने गराउने।
  ३. समूहको आम्दानी, खर्च हिसाब र अन्य कागजात सुरक्षित राख्ने, राख्न लगाउने ।
  ४. समूहको निर्णय सहभागी मुलक, बालमैत्री समिति, बालअधिकार समितिको सुझाव सल्लाहमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

५. समूहको प्रतिनिधि चयन गरी पठाउने वा समूहको प्रतिनिधित्व गर्ने।
  ६. पदाधिकारी र सदस्यहरूलाई विषयगत कार्यभार विभाजन गरी दिने।
  ७. सात दिन भन्दा बढी समयका लागि अनुपस्थित भएमा उपाध्यक्षलाई र उपाध्यक्ष नभएमा आफू मध्येका वरिष्ठ सदस्यलाई कार्यवाहक अध्यक्ष तोक्ने।
  ८. बालसमूह वडा, नपा, जिल्ला समन्वय समिति वा प्रदेश संग समन्वय गरी वा अन्य संघ संस्था वा निकायहरूसँग कार्यक्रमको समन्वय गरी आवधिक लगानी योजना कार्यान्वयन गर्ने गराउने।
  ९. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने।
- ख. उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:** उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ।
१. अध्यक्षको अनुपस्थितिमा कार्यवाहक अध्यक्ष भई कार्य गर्ने।
  २. तोकिएको अन्य काम गर्ने।
- ग. सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार:** सचिवले अध्यक्षको प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही देहायको काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग तथा पालन गर्नु पर्नेछ :
१. समूहको बैठक औपचारिक संचालन, निर्णय लेखन, अभिलेख व्यवस्थापन, सूचना संचार, कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने गराउने।
  २. बालबालिका वा बालसमूहसंग सम्बन्धित व्यक्तिको अध्यावधिक अभिलेख राख्ने।
  ३. समूहको चल, अचल तथा जिन्सी सम्पत्तिको लगत राख्ने।
  ४. समूहको प्रशासकीय कार्य गर्ने।
  ५. अध्यक्षको निर्देशन अनुसार बैठक बोलाउने।
  ६. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने।
- घ. सह सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार:**
१. सचिवको अनुपस्थितिमा समूहको सचिव भई कार्य गर्ने।
  २. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने।
- ङ. कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:**
१. समूहको आय व्यय दुरुस्त राख्ने।
  २. आर्थिक बजेट तयार गरी समूहको बैठकमा पेश गर्ने।
  ३. आर्थिक सहयोग जुटाउने।
  ४. आर्थिक कारोवार सम्बन्धी जिम्मेवारी पूरा गर्ने।
- च. सदस्यको काम कर्तव्य र अधिकार:**
१. बैठकमा सहभागी हुने।
  २. प्रस्ताव वा समस्या पेश गर्ने
  ३. निर्णयको लागि आफ्नो मत पेश गर्ने।
  ४. तोकिएको कार्य गर्ने।
  ५. समूहको हित हुने अन्य रचनात्मक कार्य गर्ने।
  ६. निर्णयको कार्यान्वयन गर्ने

परिच्छेद- ३

१०. बालबालिकाको संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि बालकोषको व्यवस्था

- (१) भीरकोट नगरपालिका स्तरीय एक वटा बालकोषको स्थापना गरिने छ।
- (२) कोषमा देहाय बमोजिमको रकमहरू रहने छ।

- (क) स्थानीय तहबाट विनियोजन गरिएको रकम
- (ख) संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम
- (ग) विदेशी सरकार, अन्तराष्ट्रिय संघसंस्थाबाट प्राप्त रकम
- (घ) स्वदेशी संघ, संस्था र व्यक्तिबाट प्राप्त रकम
- (ङ) अन्य विविध श्रोतबाट प्राप्त हुन आएको रकम ।

(३) बालकोषको प्रयोग जोखिम अवस्थामा रहेका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनका लागि निम्न शिर्षकमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

- (१) जोखिमपूर्ण श्रममा संलग्न रहेको,
- (२) हराएको वा बेवारिस अवस्थामा फेला परेको,
- (३) ऋणको कारणले बन्धकमा रहेको वा जवरजस्ती श्रमबाट पीडित भएको,
- (४) शारीरिक वा मानसिक यातना वा भेदभाव जस्ता दूर्यवहारबाट पीडित भएको,
- (५) दूर्घटनामा परेको, प्राकृतिक वा देवी प्रकोपमा परेको,
- (६) बाबु वा आमा कारागार वा हिरासतमा रहेको वा कुनै कसूरसँग सम्बन्धित रहेको कारणले बेवारीस भएको,
- (७) यौनशोषण, यौन दूर्यवहार, बेचबिखन वा ओसारपसारमा परेको,
- (८) हिंसाबाट प्रभावित भएको,
- (९) बाबुआमा वा संरक्षकबाट बन्धित भएको,
- (१०) अपाङ्गता भएको,
- (११) सुस्तमनस्थिति भएको,
- (१२) अपहरण वा शरीर बन्धकमा परेको,
- (१३) सडक बालबालिका,
- (१४) एच.आई.भी. एड्स संक्रमित भएको,
- (१५) जन्मने वित्तिकै आमा वा बुवाबाट तिरस्कृत भै संरक्षणविहीन अवस्थामा फेला परेको शिशु,
- (१६) विभिन्न कारणबाट आमाबुवाबाट त्यागिएका र
- (१७) समितिले तोकेका अन्य बालबालिका ।

(४) दफा ३ मा उल्लेख भए बाहेकको अन्य शिर्षकमा कोषको रकम खर्च गर्न सकिने छैन ।

(११) बालकोष सञ्चालक समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ ।

५ सदस्य संचालक समिति रहनेछ ।

- क) बालमैत्री स्थानीय शासन (CFLG) नगर समितिको अध्यक्ष- संयोजक
- ख) बालमैत्री स्थानीय शासन (CFLG) नगर ईकाई वा शाखा सम्पर्क व्यक्ति -सदस्य
- ग) नगर बालसमूह संजालको अध्यक्ष -सदस्य

- घ) नगर बालअधिकार समितिका सदस्यहरु मध्येबाट शिक्षक प्रतिनिधी - सदस्य
- ङ) बालमैत्री स्थानीय शासन (CFLG) नगर समितिका सदस्य सचिव -यस समितिको सदस्य सचिव रहने ।

(१२) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिमको हुनेछ ।

- (क) जोखिम अवस्थामा रहेका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको उद्धार गर्ने, स्वास्थ्योपचार गर्ने, पुनर्स्थापना गर्ने तथा त्यस्ता बालबालिकालाई राहत दिने सम्बन्धमा आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने,
- (ख) कुनै बालबालिका जोखिम अवस्थामा भए वा नभएको निर्धारण गर्ने,
- (ग) स्वीकृत कार्यक्रमको लागि कोष परिचालन गर्ने वा गराउने,
- (घ) स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने,
- (ङ) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई राहत स्वरूप दिइने रकमको मापदण्ड बनाई लागू गर्ने,
- (च) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिका सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने वा गराउने,
- (छ) समितिबाट गरिने कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने वा गराउने,
- (ज) बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने निकाय तथा संस्थासंग समन्वय गर्ने,
- (झ) कोष वृद्धिको लागि स्रोतको खोजी गर्ने
- (ञ) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिका सम्बन्धी अन्य काम गर्ने वा गराउने ।

बालकोष संचालक समितिले गर्न नहुने कामहरु:- संचालक समितिले देहायका काम गर्न गराउन हुँदैन ।

- क) कोषको रकम हिनामिना वा समितिका कुनै सदस्य वा अन्य कुनै ब्यक्तिलाई लगानी गर्न ।
- (ख) तालिम, गोष्ठी वा अन्य साधारण कार्यक्रममा रकम खर्च गर्न ।
- (ग) आपतकालीन अवस्थाका बालबालिकाको हकहित संरक्षण गर्ने कार्यबाहेक अन्य कार्यमा कोषको रकम खर्च गर्न ।

(१३) समितिको बैठक र निर्णय

७. बालकोष संचालक समितिको बैठक:- आपतकालीन अवस्थाका बालबालिकाहरुको संरक्षणको लागि बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति, बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति, नगर बालअधिकार समिति तथा वडा बालअधिकार समिति मा परेका निवेदन उपर छलफल र निर्णय गर्न संचालक समितिको बैठक देहाय बमोजिम बस्नेछ ।

- क) सञ्चालक समितिको बैठक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा आवश्यकता अनुसार बस्ने छ
- ख) सञ्चालक समितिको बैठकको अध्यक्षता समितिको संयोजकले गर्नेछ । निजको अनुपस्थितिमा सञ्चालक समितिको सदस्य सचिवले गर्नेछ ।
- ग) सञ्चालक समितिले सहमतिका आधारमा निर्णय गर्नेछ र सहमति नभएमा बहुमतले गरेको निर्णय मान्य हुनेछ ।
- घ) सञ्चालक समितिको निर्णय सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी राख्नेछ ।
- ङ) सञ्चालक समितिको सम्पर्क स्थान बालमैत्री स्थानीय शासन नगर सम्पर्क ईकाई, शाखामा रहनेछ ।

(१४) कोषको खाता सञ्चालन

बालकोषको रकम समितिको निर्णयले कुनै पनि नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त “क” वा “ख” बर्गको बैकमा खाता खोली जम्मा गर्न सकिनेछ । खाता सञ्चालन गर्ने क्रममा चल्ति वा बचत दुवै प्रकारको खाता खोल्न सकिनेछ, साथै सञ्चालक समितिको सदस्य सचिव, शिक्षा शाखा प्रमुख वा नगर बालमैत्री सम्पर्क व्यक्तिको संयुक्त हस्ताक्षरमा खाता सञ्चालनमा रहनेछ ।

(क) कोषको रकम समितिको निर्णयले नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट इजाजत प्राप्त पायक पर्ने बैङ्कमा खाता खोली सञ्चालन गरिनेछ ।

१५. **रकम फ्रिज नहुने** : प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएपनि कोषको रकम खर्च नभई आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बाँकी रहेमा त्यस्तो रकम फ्रिज हुने छैन ।

१६. **कोषको लेखा र लेखा परीक्षण** : (क) कोषको आय व्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको लेखा प्रणाली बमोजिम राखिनेछ ।

(ख) कोषको लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

परिच्छेद ४

विविध

१८. **स्रोतको व्यवस्थापन** : भीरकोट नगरपालिका तथा वडाले बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्य सञ्चालन गर्न योजना निर्माण गरी सो योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट तथा स्रोतको व्यवस्थापन गर्नेछ । बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनका लागि कुल पूँजिगत बजेटको आवश्यक रकमको व्यवस्था गरि बालमैत्री आवधिक लगानी योजना अनुसार लगानी गर्नेछ ।

१९. **प्रोत्साहन पुरस्कारको व्यवस्था** : बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्यमा उल्लेखनीय योगदान दिने व्यक्ति, जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, बालसमूह, बालसूह सञ्जाल तथा संघसंस्थालाई नगरपालिकाले उचित प्रोत्साहन पुरस्कार प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२०. **कार्यविधिको व्याख्या गर्ने वा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार** : कार्यविधिको कार्यान्वयनको सिलशिलामा कुनै दुविधा हुन गएमा सोको व्याख्या वा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार भीरकोट नगर कार्यपालिकालाई हुनेछ ।

२१. **खारेजी र बचाउ** : यो कार्यविधि बालबालिका सम्बन्धी प्रचलित नेपाल सरकारको कानूनसंग बाँझिन गएमा बाँझिएको हद सम्म यो कार्यविधिमा लेखिएको कुराहरु अमान्य हुनेछन् र नेपाल सरकारको कानूनमा लेखिएको कुराहरु मान्य हुनेछ ।

२२. बालबालिका सम्बन्धी कार्य संचालन गर्दा यो कार्यविधि बमोजिम हुनेछ र यस कार्यविधिमा उल्लेख नभएका प्रक्रियाहरु अवलम्बन गर्दा बालबालिका सम्बन्धी प्रचलित नेपाल सरकारको कानूनमा भएको बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन प्रक्रियाहरु अवलम्बन गर्न कुनै बाधा पर्ने छैन ।

अनुसुची १

बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाल सुचीकृत प्रमाणपत्रको नमुना

भीरकोट नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बयरघारी, स्याङ्जा
गण्डकी प्रदेश

बालमैत्री लोगो

आवद्धता नं. : .....

आवद्धता मिति : .....

श्री.....बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाल

.....

स्याङ्जा जिल्ला भीरकोट नगरपालिका... नं वडाको .....विद्यालय/.....
टोल/.....टोल विकास संस्थामा गठन भएको .....बाल
समूह/.....समूह संजाललाई यस भीरकोट नगरपालिकामा आवद्धता गरी बालमैत्री स्थानीय
शासन तथा बालअधिकार संरक्षण कार्यविधि, २०७७ को परिच्छेद २ (९) ले व्यवस्था गरे अनुसार
आवद्धताको प्रमाण पत्र प्रदान गरिएकोछ । बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन कार्यमा नेपालको
संविधान, बालअधिकार सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय महासन्धि १९८९ तथा बालबालिका सम्बन्धी
कानूनहरुको अधीनमा रही यस नगरपालिकाको बालमैत्री अभियानमा यहाँहरुको सकृय
सहभागिताको अपेक्षा गर्दछौ

प्रमाणित गर्ने :

नाम :

पद :

दस्तखत :

अनुसूची २

बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाल आवद्धताको लागि निवेदनको ढाँचा

मिति :.....

श्री अध्याक्ष ज्यू,
भीरकोट नगरपालिका/वडा नं.....
बयरघारी , स्याङ्जा

विषय : बालसमूह/बालसमूह सञ्जाल सूचीकृत/आवद्धता गरी पाऊँ
महोदय,

हामीले .....नामको बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाल गठन गरी संचालन गर्न चाहेकोले भीरकोट नगरपालिका / वडा नं.....मा स्वीकृत [आलमैत्री स्थानीय शासन तथा बालअधिकार संरक्षण कार्यविधि, २०७७] को परिच्छेद २(९) ले व्यवस्था गरे वमोजिम बालसमूह/बालसमूह सञ्जाल सूचीकृत/आवद्धताकोलागि देहायका विवरण खोलि निवेदन गरेका छौं

प्रस्तावित बालसमूह/बालसमूह सञ्जालको निर्णय, विद्यालय, टोल र वडाको सिफारिस, बालसमूह आवद्धता फारम र समिति पदाधिकारीहरुको जन्म दर्ता प्रमाण पत्रको फोटोकपी यसै साथ संलग्न गरि सूचीकृत गरिदिनुहुन अनुरोध गर्दछौं ।

भवदीय
अध्यक्ष

बालसमूह,संजाल आवद्धताका लागि संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरु

- १) अनुसूची २ अनुसारको निवेदन
- २) बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको निर्णय
- ४) विद्यालयको हकमा विद्यालयको सिफारिस
- ५) वडाको सिफारिस
- ६) टोल विकास संस्थाको हकमा टोल विकासको सिफारिस
- ७) बालसमूह/ बालसमूह सञ्जा कार्यसमितिको बालबालिकाहरुको जन्मदर्ताको प्रतिलिपी ।
- ८) कार्यकारी समितिका ५ जनाको २,२ वटा फोटो ।

अनुसूची ३

बालअधिकारको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनमा भीरकोट नगरपालिका वा वडाले सम्बोधन गर्नसक्ने

क्रियाकलापहरु

१. बाल बचाउ

स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा खोप / औषधिको प्रयाप्तता	<ul style="list-style-type: none"> ■ स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको नियमित अनुगमन गर्ने तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, औषधी तथा खोपको सुनिश्चितता गर्ने । ■ स्वास्थ्य विमा लागू भएका क्षेत्रहरुमा सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य विमा प्रवर्द्धन गर्ने तथा न्यून आर्थिक अवस्था भएका बालबालिकाको स्वास्थ्य विमा गराउने प्रबन्ध गर्ने ।
स्वास्थ्य संस्थामा किशोर किशोरीका सवास्थ्य विषयको प्रभावकारी सम्बोधन	<ul style="list-style-type: none"> ■ किशोर किशोरीलाई मुलतः यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी समस्या भन्नु सक्ने वातावरण सिर्जना गर्न तथा गोपनियता कायम गर्न स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई संवेदनशील बनाउने ।
गर्भावस्था वा प्रसूतीपछि मातृ-शिशुको स्वास्थ्य नियमित परीक्षण ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ जनचेतना अभिवृद्धिका लागि स्वास्थ्य केन्द्रहरुको परिचालन तथा अनुगमन गर्ने र नियमित मातृ-शिशुको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि सचेतना गर्ने । ■ विभिन्न स्थानहरुमा स्वास्थ्य शिविरहरु सञ्चालन गर्न लगाउने । ■ गर्भावस्था परीक्षणको लागि निश्चित दिन तोक्यो गर्भवति महिलालाई पोषणयुक्त खानाको व्यवस्था गर्दै तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
स्वास्थ्योपचारको क्रममा हिंसाजन्य कारणको आभास हुनु	<ul style="list-style-type: none"> ■ कुनै पनि बालबालिकालाई स्वास्थ्योपचार गर्न ल्याउँदा गम्भीर शारीरिक चोटपटकको उपचार गर्ने क्रममा सो कुनै व्यक्तिको लापरवाही/दुर्व्यवहार, हिंसा वा जोखिममा पर्न गएको आभास भएमा स्वास्थ्यकर्मीले सोबारे नजिकको प्रहरी/बालकल्याण समिति/सम्बन्धित निकायमा जानकारी गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

बालसंरक्षण सम्बन्धी प्रमुख विषय तथा कार्यहरु

विषयहरु	सम्बोधन कार्यहरु
विविध कारणहरुले सडक लगायतका सार्वजनिक स्थानमा आश्रित बालबालिका ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ बालबालिका सडकमा आउने कारकतत्वहरुबारे अभिभावक तथा समुदायलाई सचेतना गर्ने ■ परिवारबाट अलग हुने जोखिममा रहेका बालबालिकाको लागि पारिवारिक सहयोग तथा आर्थिक विकासका कार्य गर्ने । ■ सडकमा जीवनयापन गरिरहेका बालबालिकालाई सेवा प्रदायक संस्थासँग समन्वय गरी तत्काल उद्धार तथा व्यवस्थापन गर्ने - पारिवारिक तथा सामाजिक पुनर्मिलन, पुनर्स्थापना, पुनर्एकीकरण गर्ने । ■ सम्पर्क गृह तथा सामाजिकीकरण केन्द्र सञ्चालनमा सहयोग गर्ने ।
अनाथ, असहाय वा बेवारीस अवस्थाका बालबालिका	<ul style="list-style-type: none"> ■ कुनै पनि कारणबाट अनाथ, असहाय वा बेवारीस भएका बालबालिकाको पहिचान गरी सूचना अध्यावधिक गर्ने । ■ यस्ता बालबालिकाका लागि अस्थाई आवास तथा पुनर्स्थापनाको व्यवस्था गर्ने । ■ यस्ता बालबालिकाको परिवार वा आफन्तको खोजी गरी परिवारमा पठाउने । ■ परिवारमा आधारित स्याहारको व्यवस्था हुन नसकेका बालबालिकाको लागि आवासीय बालगृह वा अन्य वैकल्पिक स्याहारको व्यवस्था गर्ने । ■ वैकल्पिक स्याहार प्रदान गर्न योग्य तथा इच्छुक व्यक्ति तथा संस्थाहरुको पहिचान तथा सूचीकरण गर्ने ।

अपाङ्गता भएका	<ul style="list-style-type: none"> ■ अपाङ्गता भएका बालबालिकाको अपाङ्गताको विविध किसिम सहित तथ्याङ्क संकलन तथा
---------------	--

बालबालिका	<p>अभिलेखीकरण गर्ने र परिचय पत्रको व्यवस्था गर्ने गराउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> अपाङ्गता भएका बालबालिकाको लागि आवश्यक पर्ने विशेष स्याहार, मनोविमर्श, पुनर्स्थापना, उपचार, छात्रवृत्ति जस्ता सेवाहरूको नक्साङ्कन तथा सूचीकरण गर्ने । सेवा उपलब्ध नभएको अवस्थामा आवश्यकता अनुसार सेवाको स्थापना, सञ्चालन, मापदण्ड निर्धारण तथा अनुगमन गर्ने तथा गैर सरकारी तथा निजी सेवा प्रदायक मार्फत त्यस्ता सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउने । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि समुदायमा आधारित पुनर्स्थापना कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८ बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
बालविवाह	<ul style="list-style-type: none"> बाल विवाहको आर्थिक, सामाजिक तथा स्वास्थ्य एवम् व्यक्तित्व विकाससम्बन्धी असर र कानुनी प्रावधान आदिवारे लक्षित समुदाय पहिचान गरी सचेतना गर्ने । बालविवाह गर्न वा गराउन लागेको अवस्थामा सम्बन्धित परिवार तथा बालबालिकालाई सम्झार्ने-बुझार्ने तथा आवश्यक सहयोग, सेवा उपलब्ध गराई बालविवाह नगर्ने वातावरण निर्माण गर्ने । बालविवाहका घटनाको दर्ता र सोको महत्वबारे समुदायमा सचेतना गर्ने ।
निकृष्ट बालश्रम, हलिया प्रथा, कमलरी प्रथाको अन्त्य गर्ने गराउने	<ul style="list-style-type: none"> बालश्रम हुने सम्भावित निजी तथा व्यावसायिक क्षेत्रको नियमित अनुगमन गर्ने । बालश्रम उपयोग निरुत्साहित गर्ने र बालश्रम प्रयोग भएका सेवा तथा सामाग्री प्रयोग नगर्ने नगराउने । निश्चित आधार तथा मापदण्डको आधारमा बालश्रम मुक्त वडा/पालिका घोषणा तथा हरियो झण्डा अभियान (बालश्रममुक्त यातायात क्षेत्र, होटल, रेस्टुरेन्ट, उद्योग तथा कलकारखाना, आदि) सञ्चालन गर्ने । हलिया, कमलरी, घरेलु बालश्रमिक विरुद्ध बालश्रमिक हुन सक्ने जोखिम भएका परिवार लक्षित चेतना अभिवृद्धिका साथै आय आर्जन लगायतका सेवाहरूमा पहुँच स्थापना गर्ने । गैर कानुनी रूपमा श्रममा लगाइएका बालबालिकाको लागि कानुनी उपचार तथा काममा लगाउनेबाट क्षतिपूर्तिको लागि सहजीकरण गर्ने ।
बालबालिकाको बेचबिखनको अन्त्य	<ul style="list-style-type: none"> देश भित्र तथा देश बाहिर हुने बालबालिकाको बेचबिखन विरुद्ध अभिभावक तथा बालबालिकालाई सञ्चार माध्यम, स्थानीय समूह, बालक्लब, विद्यालय लगायत विभिन्न माध्यमबाट सचेतना गर्ने । बालबालिकाको बेचबिखन रोक्नका लागि नेपाल प्रहरी तथा संघसंस्थाहरूसँगको समन्वयमा स्थानीय तहका मुख्य नाकाहरूमा चेकपोष्टहरूको व्यवस्था गर्ने । बेचबिखनमा पारिएका बालबालिकाको उद्धार, स्वदेश फिर्ती, पारिवारिक पुनर्मिलन, पुनर्स्थापना, आपत्कालिन संरक्षण, परामर्श, कानुनी उपचार तथा जिवनोपयोगी सीप र सहयोग लगायतका सेवा तथा सहयोग प्रदान गर्ने ।
अनुशासनको नाममा दिइने शारीरिक तथा मानसिक दण्डसजाय	<ul style="list-style-type: none"> घर, समुदाय, बालविकास केन्द्र, विद्यालय, आवासीय बालगृह, बालसुधार गृह, उपचार केन्द्र, कार्यस्थल वा अन्य स्थानमा अनुशासनको नाममा बालबालिका उपर हुने शारीरिक तथा मानसिक दण्डसजाय दिएमा हुन सक्ने सजाय तथा कानून बारे प्रचार प्रसार गर्ने । विद्यालयमा भयरहित वातावरणमा सिक्ने तथा सिकाउने अवस्थाको विकास गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकमा जागरण तथा सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने ।
यौन शोषण वा दुर्व्यवहार	<ul style="list-style-type: none"> बालबालिकामाथि हुने यौन शोषण तथा दुर्व्यवहार र यसबाट बच्ने उपायबारे समुदायमा आधारित संघसंस्था वा समूह, बालबालिका, अभिभावक, शिक्षक, खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा प्रशिक्षक आदिलाई सचेतना अभिवृद्धि गर्ने । शिक्षण संस्था, स्वास्थ्य सेवा प्रदायक लगायत बालबालिकासँग सम्पर्कमा आउने सेवा प्रदायकले यौन शोषण तथा दुर्व्यवहारको लक्षण पहिचान गर्ने तथा उजुरी गर्ने क्षमता अभिवृद्धि तथा उजुरी प्रणाली स्थापना गर्ने ।
हेपाई (बुलिड)	हेपाईले बालबालिकाको मानसिक तथा बौद्धिक विकासमा नकारात्मक असर पुऱ्याई उनीहरूको व्यक्तित्व विकासमा नै प्रभाव पार्ने हुनाले हेपाई हुने सम्भावित स्थलमा (खासगरी विद्यालयमा) विभिन्न कार्यहरू आवश्यक पर्दछ, जस्तै :

	<ul style="list-style-type: none"> हेपाई नगर्ने र नगराउनेबारे विभिन्न माध्यमबाट सचेतना गर्ने । हेपाई गर्नेलाई स्थान र घटनाको प्रकृतिको आधारमा सम्झाउने, बुझाउने तथा कानुनी कारवाही हुने देखिएमा सम्बन्धित अधिकारीको सहयोग लिने ।
विपद्मा बालबालिकाको संरक्षण	<ul style="list-style-type: none"> सम्भावित बाढी पहिरो आउने स्थानको पहिचान गरी सोको नियन्त्रणका लागि आवश्यक कार्य गर्ने । विपद् प्रभावित बालबालिकालाई तत्काल खाना, बसोबासको सुरक्षित प्रवन्ध मिलाउने, विपद्मा परेका बालबालिकाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक अस्थायी सिकाइ केन्द्रहरूको व्यवस्थापनका लागि समन्वय गर्ने । विपद्का कारण शिक्षा तथा स्वास्थ्यबाट बञ्चित बालबालिकाको शैक्षिक निरन्तरता तथा स्वास्थ्य उपचारका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने ।
इन्टरनेट सुविधाको माध्यमबाट बालबालिका माथि हुनसक्ने जोखिम न्युनीकरण	<ul style="list-style-type: none"> इन्टरनेटको सही प्रयोग तथा यसको दुरुपयोगबाट हुनसक्ने हानीबारे शिक्षक, बालबालिका तथा अभिभावकलाई सचेतना गर्ने । इन्टरनेटको दुरुपयोगबाट जोखिममा परेका बालबालिकालाई मनोसामाजिक परामर्श, कानूनी उपचार लगायतका आवश्यक सहयोग गर्ने ।
लागूपदार्थ दुर्व्यसनी तथा ओसारपसार	<ul style="list-style-type: none"> लागूपदार्थ दुर्व्यसनी तथा ओसारपसार विरुद्ध विद्यालय, अभिभावक र बालबालिकालाई सचेतना गर्ने । दुर्व्यसनमा परेका बालबालिकाको पुनःस्थापनका लागि विभिन्न संघसंस्था तथा निकायहरूको समन्वयमा आवश्यक दुर्व्यसन उपचारको व्यवस्था गर्ने । लागूपदार्थको ओसारपसारमा बालबालिकाको संलग्नतालाई नियन्त्रण गर्न सीमाक्षेत्रका नाकाहरूमा विशेष निगरानीको व्यवस्था गर्ने ।

बालविकास सम्बन्धी प्रमुख विषय तथा कार्यहरू

विषयहरू	सम्बोधन कार्यहरू
समयमा पाठ्यपुस्तकको उपलब्धता	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेका विधार्थीहरूको संख्या एकीन गरी समयमै पाठ्यपुस्तकको व्यवस्थापनका लागि पालिकाले सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने । सबै बालबालिकाले समयमै पाठ्यपुस्तक पाए नपाएको अनुगमन गर्ने ।
छात्रवृत्तिको अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> विविध समूहका बालबालिकालाई प्रदान गरिने छात्रवृत्तिहरूको उचित ढंगले वितरण गरे नगरेको अनुगमन गर्ने ।
अनुशासनका नाममा दण्ड सजाय दिइनु	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयलाई दण्ड सजायमुक्त घोषणा गर्न शिक्षकहरूलाई भयरहित शिक्षण सिकाईसम्बन्धी तालीम दिई कार्यान्वयनमा ल्याउने व्यवस्था मिलाउने । विद्यालयमा दण्ड सजायका घटना घटेमा तत्काल आवश्यक सम्बोधन तथा कारवाही गर्ने गराउने ।
विद्यालयमा शौचालय, सरसफाइ सामग्री, खानेपानी लगायतका आधारभूत पूर्वाधार	<ul style="list-style-type: none"> छात्र र छात्राको लागि छुट्टाछुट्टै, अपाङ्गमैत्री शौचालय भए नभएको अनुगमन गर्ने र नभएमा सोको व्यवस्था गर्ने गराउने । छात्राहरूका निमित्त स्यानेटरी प्याडको व्यवस्था गर्ने गराउने, सोको उपयोग तथा प्रयोगपश्चातको व्यवस्थापन गराउने । खानेपानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गराउने,
बालबालिकाको शैक्षिक नियमितता	<ul style="list-style-type: none"> निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा अवधारणाको सचेतीकरण गर्ने । विपन्न परिवारका बालबालिकालाई स्टेशनरी, ड्रेस तथा छात्रवृत्ति लगायतको व्यवस्था गरी नियमित विद्यालय जानको लागि अभिप्रेरित गर्ने । आवश्यकता अनुसार दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने गराउने ।
शिक्षण सिकाई नियमित नहुनु	<ul style="list-style-type: none"> शिक्षण नियमित भए नभएको अनुगमन गरी गराई दण्ड तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।

भेदभाव तथा हेपाई	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयहरुमा कुनै पनि दृष्टिकोणबाट विधार्थी विधार्थी बीच हुने वा विधार्थीमाथि हुनसक्ने कुनै पनि किसिमको भेदभाव, हेपाई, दुर्व्यवहार हुन नदिन विद्यालय बालसंरक्षण नीति/आचारसंहिता बनाई लागू गर्ने । विद्यालयमा उजुरी पेटिका राख्नुको साथै यससम्बन्धी सम्बोधन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने र समयसमयमा अनुगमन गर्ने ।
प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र बालबालिकाको पहुँच हुनेगरी प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरु सञ्चालन भए नभएको अनुगमन गरी सोको व्यवस्थित तथा बालमैत्री सञ्चालनका लागि सहजिकरण गर्ने ।
विद्यालयमा मनोविमर्श सेवाको व्यवस्था गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक विद्यालयमा मनोविमर्श सेवाको सुनिश्चितताका लागि तालिम प्राप्त मनोविमर्शकर्ताको व्यवस्था गर्ने वा विद्यालयकै शिक्षकलाई मनोविमर्श सम्बन्धी उपयुक्त तालिम दिई सो सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्ने ।
विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयमा स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनको व्यवस्था गर्ने । आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेका विद्यालयहरुमा बालबालिकाको नियमित स्वास्थ्य परिक्षणको व्यवस्था गर्ने ।

सहभागिता सम्बन्धी प्रमुख विषय तथा कार्यहरु

विषयहरु	सम्बोधन कार्यहरु
बालसमूहको सूचीकरण तथा गठन	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेका विद्यालय तथा समुदायमा आधारित बालक्लवहरुको सूचीकरण गर्ने र आवश्यकता अनुसार गठन गर्ने । बालसंरक्षणका सवालहरु पहिचान तथा सम्बोधनका लागि बालक्लवहरुको आवश्यक परिचालन गर्ने ।
योजना तर्जुमामा बालसहभागिता	<ul style="list-style-type: none"> पालिकास्तरीय नीति निर्माण तथा कार्यक्रम तर्जुमाको क्रममा बालबालिकासम्बन्धी विषयवस्तुका लागि बालबालिकाको उपयुक्त विचार वा सुझावलाई समावेश गर्ने । पालिका अन्तर्गत गठन हुने विभिन्न समिति, उप समितिहरुमा बालबालिकाको शैक्षिक र शारीरिक क्षमताको आधारमा सहभागी गराउने (सदस्य वा आमन्त्रित ।
बालसहभागिताबारे सचेतना	<ul style="list-style-type: none"> परिवार, विद्यालय, समुदाय, वडा तथा पालिकास्तरमा बालसहभागिताको महत्वबारे अवधारणागत स्पष्टताका लागि आवश्यक अन्तरक्रिया तथा अभिमूखीकरण गर्ने ।

अनुसूची ४

बालमैत्री स्थानीय शासनका ३९ वटा सूचकहरु

१. बाल बचाउँ

- १) ६ महिना सम्मको शिशुलाई आमाले पूर्ण स्तनपान गराएको (आमाको दूध मात्रै खुवाउने) हुनुपर्ने,
- २) १ वर्षभित्रका बालबालिकाले पूर्ण रुपमा खोप - वि. सि. जि., डिपिटी, हेपटाइटिस वि, हिब ३, पोलियो, दादुरा, मात्रा) पाएको हुनुपर्ने
- ३) ६ महिनादेखि ५ वर्षमुनिका सबै बालबालिकालाई वर्षको २ पटक भिटामिन ए क्याप्सुल खुवाएको हुनुपर्ने
- ४) गर्भवती आमाको दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी गराइएको हुनुपर्ने,
- ५) गर्भवती महिलाहरुले कम्तिमा प्रसूति पूर्व ४ पटक र प्रसूति पश्चात आमा र नवजात शिशुको कम्तिमा ३ पटक स्वास्थ्य जाँच गराएको हुनुपर्ने,
- ६) गर्भवती महिलाले टिडी विरुद्धको २ वटा खोप लगाएको हुनुपर्ने,

- ७) गर्भवती तथा सुत्केरी आमाहरुले आईरन चक्की (जम्मा २२५ वटा) खाएको हुनुपर्ने,
- ८) एच् आई भी संक्रमित आमाबाट जन्मिएका सबै बालबालिकाहरुलाई ARV Prophylaxis पाएका हुने छन ।
- ९) सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानीको सुविधा हुनु पर्ने,
- १०) सावुन पानीले हात धुने परिपाटीको विकास भएको हुनुपर्ने (चर्पी गएपछि, खाना खानु अगाडी र बालबालिकाको दिसा धोए पछि) ।

२. बालसंरक्षण

- १) ५ वर्ष मुनिका सबै बालबालिकाको जन्म दर्ता भएको हुनुपर्ने,
- २) बाल विवाहको संख्यामा कमी आएको हुनेछ,
- ३) निकृष्ट प्रकारको बालश्रम दर घटेको हुनुपर्ने,
- ४) घरपरिवार र समुदायबाट बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, बेचबिखन, शोषण, दुर्व्यवहार जस्ता घरेलु हिंसा कम गर्न पहल भएको हुनुपर्ने,
- ५) बाल संरक्षण सम्बन्धी समुदायमा आधारित बाल संरक्षण प्रणाली सक्रिय भएको हुनुपर्ने ।

३. बालविकास

- १) ३ देखि ४ वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाहरु प्रारम्भिक बालविकास कक्षामा भर्ना भएका हुनुपर्ने,
- २) ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाले आधारभूत शिक्षा (१ देखि कक्षा ८ सम्म) पुरा गरेको हुनुपर्ने,
- ३) कक्षा १ को लागि विद्यालय जाने उमेर समूहका सत्प्रतिशत बालबालिकाहरु विद्यालय भर्ना भएका हुनुपर्ने,
- ४) विद्यालय जान नपाएका बालबालिकाहरुले अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गरेको हुनुपर्ने,
- ५) प्रत्येक विद्यालयमा छात्र छात्राको लागि अलग अलग शौचालयको व्यवस्था भएको हुनेछ,
- ६) प्रत्येक विद्यालयमा अतिरिक्त कृयाकलाप सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन भएको हुनेछ

४. बाल सहभागिता

- १) स्थानीय तहको निर्णय प्रक्रियामा १२ देखि १८ वर्षसम्मका बालबालिकाहरुको संस्थागत सहभागिताको संयन्त्र विकास गरी सहभागी गराएको हुनुपर्ने,
- २) स्थानीय तहले संचालन गर्ने योजनामा बालबालिकाको आवाज समेटिएको हुनुपर्ने,
- ३) विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा संस्थागत तवरबाट बालबालिकाको आवाज सुनिने व्यवस्था सुनिश्चित भएको हुनेछ,
- ४) स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा बाल क्लवको प्रतिनिधित्व हुनेछ,
- ५) भीरकोट नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा बालसमूह गठन भै क्रियाशील रहेको हुने छ
- ६) नगर तथा वडा तहमा बालसंजाल गठन भएको हुनुपर्ने ।

५. संस्थागत विकास सम्बन्धि सुचक

- १) स्थानीय तहको सभा बैठक नियमित रुपमा संचालन भएको हुनेछ
- २) स्थानीयतहहरुले आफ्नो लागि बालमैत्री व्यवहार, आचार संहिता तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका हुनेछन्
- ३) स्थानीयतहमा बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन समिति गठन भएको हुनेछ,

- ४) स्थानीय विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति क्रियाशील रहनेछन्,
- ५) स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिक्रियाशील रहनेछन्,
- ६) स्थानीय स्तरमा बालविकास केन्द्र, बालकक्षा तथा पूर्व प्राथमिक कक्षाहरू संचालन भएका हुनेछन्,
- ७) स्थानीय स्तरमा बालसमुहहरूको सक्रियता रहनेछ,
- ८) स्थानीय स्तरमा पारालिगल कमिटी र बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनमा क्रियाशील रहनेछन्
- ९) स्थानीय स्तरमा बालसंजाल विकास भएको हुनेछ र जिल्लास्तरसम्म उनीहरूको प्रतिनिधित्व रहनेछ
- १०) बालबालिकाका लागि स्थानीय विकास योजना र लगानी योजनातर्जुमा भै कार्यान्वयनभएको हुनेछ,
- ११) नगर, गापा तथा वडा विकास योजनामा बालबालिकाकासंग सम्बन्धित योजना तथा कार्यक्रम समेटि एकीकृत नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन भएको हुनेछ
- १२) बालबालिका सम्बन्धी स्थितीपत्र तयारी तथा प्रकाशन र अद्यावधिक भएको हुनेछ ।

अनुसूची ५

भीरकोट नगरपालिकाको बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको गठन तथा कार्य संचालन विधान, २०७७

प्रस्तावना:

राष्ट्र निर्माणको लागि बालबालिकाहरूको समेत भूमिका महत्वपूर्ण हुने भएकोले उनीहरूको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक र बौद्धिक विकास गर्दै बालबालिकाहरूको हकहित एवं बाल अधिकारको विषयमा जनचेतना जगाई सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक एवं अन्य सम्बद्ध क्षेत्रमा समेत बाल सहभागिता जुटाउन र बाल विकासका साथै बाल संरक्षणको पहल गर्न वाञ्छनीय भएकाले यो विधान तयार गरिएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

यस विधानको नाम “..... बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाल गठन तथा कार्य संचालन विधान, २०७७ रहने छ । यो विधान भीरकोट नगरपालिकाबाट स्वीकृत भए पछि तुरुन्तै लागु हुनेछ ।

२. कार्यालय: यस विधान बमोजिम गठित ..... बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको कार्यालय जिल्ला ..... न.पा. वडा नं. .... स्थित ..... स्थानमा रहनेछ ।

३. ठेगाना: यस बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको पत्राचार इमेल वा सम्पर्क ठेगाना निम्न बमोजिम हुनेछ:.....

४. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा:

(क) “समूह” भन्नाले यस विधानको धारा ६ अनुरूप गठित बालसमूहलाई जनाउने छ । यो समूह ..... नगरपालिका वा वडामा आवद्धता भएको बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाललाई जनाउनेछ ।

(ख) “बालसमूहको बालबालिका” भन्नाले यस विधानको प्रयोजनको लागि ८ वर्ष देखि १८ वर्ष ननाघेका बालबालिकाहरूलाई जनाउनेछ ।

५. उद्देश्य एवं कार्यहरू:

यस बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको देहाय बमोजिमका उद्देश्य एवं कार्यहरू यस प्रकार रहनेछन्:

(क) बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक तथा सहभागितात्मक विकासको अभिवृद्धि गर्ने ।

(ख) बालअधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको बारेमा सचेतना गराउनु ।

(ग) बालसमूहको विस्तार र संगठनात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

(घ) धर्म, वर्ण, लिङ्ग, जातजाति वा अन्य कुनै आधारमा बालबालिकाहरूलाई विना भेदभाव समान अवसर प्रदान गर्ने बारे जनचेतना जगाउने ।

(ङ) बालबालिकाहरूको विरुद्ध हुने घरायसी हिंसा, बाल यौन शोषण, बाल दुर्व्यवहार, बालश्रम, बाल बेचबिखन, बाल विवाहजस्ता सामाजिक विकृतिका विरुद्ध स्थानीय रुपमा सचेतना जगाई सो को कानूनी उपचारको लागि ।

(च) बालअधिकार सम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू संचालन र बालमैत्री स्थानीय शासनका संस्थागत विकास गर्नु ।

(छ) बालविकास सम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु ।

- (ज) पूर्व बालविकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा सहभागी गराउनु ।
- (झ) बालबालिका सम्बन्धी हरेक गतिविधिमा सहभागिता गराउनु ।
- (ञ) वातावरण स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमलाई बाल गतिविधिमा समावेश गराउनु ।
- (ट) आफ्नो समूह भित्रका बालबालिका सम्बन्धी विविध आधारमा तथ्यांक संकलन गर्नु ।
- (ठ) बालबालिकाहरूको समस्या पहिचान गरी सो समस्या सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन र समाधान गर्ने प्रयत्न गर्नु ।
- (ड) जन्मदर्ता, बाल शिक्षा, बालिका शिक्षा, बालवृद्धि (तौल) सरसफाई, खोप पोषण, बालस्याहार, आयोडिनको महत्व जस्तामातृ एवं बाल स्वास्थ्यको विषयमा सन्देश वाहकको रूपमा कार्य गर्ने ।
- (ढ) बालबालिकाहरूसँग सम्बन्धित रोग भाडा पखाला, निमोनिया तथा खुल्ला दिशा पिसाव मुक्त क्षेत्र बनाउने लगायतको विषयमा समाजमा जानकारी एवं सो को निराकरणको लागि चेतना जगाउनु ।
- (ण) पिछ्छडिएका, जोखिममा परेका, विपन्न, द्वन्द एवं दैवी प्रकोपबाट पिडित बालबालिकाहरूको पुर्नस्थापनाको लागि पहल गर्नु ।
- (त) अन्य बालसमूहहरू वा निकायसँग समेत समन्वय गरी एकिकृत रूपमा काम गर्ने ।
- (थ) बालबालिकाको पूर्ण विकासका लागि अन्य विविध रचनात्मक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- (द) एच.आई.भि. एडसका सम्बन्धमा जनचेतना जागृत गराउने ।
- (ध) बालविवाह, बहुविवाह, अनमेल विवाह, जातिय भेदभाव एवं दाइजो प्रथा लगायत सामाजिक विकृतिको विरुद्ध जनचेतनाजगाउने ।
- (न) बालबालिकाहरूलाई विविध प्रतिस्पर्धात्मक गतिविधिमा विना भेदभाव बालबालिकालाई सरिक गराउन पहल गर्ने ।

६. बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको गठन:

६.१ बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको गठन समूहका साधारण सदस्यहरूको साधारण सभाबाट हुने निर्वाचन प्रक्याबाट हुनेछ । यस बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको कार्यसमितिमा निम्नानुसारका पदाधिकारी हुनेछन्:

- (क) अध्यक्ष : १ जना
- (ख) उपाध्यक्ष : १ जना
- (ग) सचिव : १ जना
- (घ) सहसचिव : १ जना
- (ङ) कोषाध्यक्ष : १ जना
- (च) सदस्य : घटिमा २ जना र बढिमा आवश्यकता अनुसार
- (छ) सल्लाहकार/सहजकर्ता : १ जना
- (ज) संरक्षक : १ जना आवश्यक भएमा

६.२ बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको कार्य समितिको संरचना समावेशीताको आधारमा गठन हुनेछ ।

७. सल्लाहकार/सहजकर्ता

बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालले सल्लाहकार/सहजकर्ता नियुक्ति गर्दा निम्न आधारमा गर्नु पर्दछ :

- (क) बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको अध्यक्ष पदेन सल्लाहकार हुनेछ ।
- (ख) बालसमूह बाट उमेर नाधी सेवा निवृत्त भएका पूर्व अध्यक्ष स्थानीय शिक्षक, खेलाडी, प्रतिष्ठित विद्वान, प्राध्यापक वा समाजका प्रतिष्ठित व्यक्ति वा सम्बन्धित संस्थाका सदस्यहरूका अभिभावक मध्येबाट बाल समूहको निर्णय अनुसार सल्लाहकार/सहजकर्ता रहने छन् ।

८. संरक्षक:

बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालका संरक्षकमा संस्थालाई अभिभावकको रूपमा आर्थिक वा व्यवस्थापकीय सहयोग प्रदान गर्ने संस्था/व्यक्ति रहने छन् । संरक्षकको छनौट आवश्यक भएमा बालसमूहको निर्णय अनुसार हुनेछ ।

८.१ विद्यालयमा एकजना शिक्षक संरक्षक र प्राधानाध्यापक प्रमुख संरक्षक शिक्षक रहनेछन् ।

९. पदावधि:

बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको पदावधि गठन भएको मितिले २ वर्षको हुनेछ । कुनै पदाधिकारीले राजिनामा दिएमा वा अन्य कुनै कारणले पदरिक्त भएमा पदाधिकारीको हकमा बाँकी अवधिका लागि सम्बन्धित बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालले आफु मध्येबाट नियुक्ति गर्नेछ र सदस्य पदकालागि आफ्नो साधारण सदस्य मध्येबाट चयन गर्नु पर्नेछ ।

१०. पदाधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार:

पदाधिकारीहरूको देहाय बमोजिमको काम, कर्तव्य र अधिकार हुनेछ:

(क) अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार: अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :

१. बालसमूहको बैठक र समूहको साधारण सभाको अध्यक्षता ग्रहण गर्ने ।
२. बालसमूहको बैठक वा साधारण सभामा आवश्यक प्रस्ताव र कागजात पेश गर्ने गराउने।
३. बालसमूहको आम्दानी, खर्च हिसाब र अन्य कागजात सुरक्षित राख्ने राख्न लगाउने ।
४. बालसमूहका निर्णय र जि.वा.क.स. को निर्देशन, बालबालिका सम्बन्धी नीतिको कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
५. बालसमूहका प्रतिनिधि चयन गरी पठाउने वा समूहको प्रतिनिधित्व गर्ने।
६. उपाध्यक्ष र सदस्यहरुलाई विषयगत कार्यभार विभाजन गरी दिने ।
७. सात दिन भन्दा बढी समयका लागि अनुपस्थित भएमा उपाध्यक्षलाई र उपाध्यक्ष नभएमा आफू मध्येका वरिष्ठ सदस्यलाई कार्यवाहक अध्यक्ष तोक्ने ।
८. जिल्ला समन्वय समितिसँग समन्वय गरी वा अन्य संघ संस्था वा निकायहरूसँग कार्यक्रमको माग गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
९. निर्माण हुने बालबालिकाका लागी आवधिक योजनामा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ख. उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार: उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

१. अध्यक्षको अनुपस्थितिमा कार्यवाहक अध्यक्ष भै कार्य गर्ने ।
२. तोकिएको अन्य काम गर्ने ।

ग. सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार: सचिवले अध्यक्षको प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही देहायको काम कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग तथा पालन गर्नु पर्नेछ ।

१. बालसमूहको स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
२. बालबालिका वा बालसमूह संग सम्बन्धित व्यक्तिको अध्यावधिक अभिलेख राख्ने ।
३. बालसमूहको चल, अचल तथा जिन्सी सम्पत्तिको लगत राख्ने ।
४. बालसमूहको बैठकको माइन्ट गर्ने, निर्णय गर्ने पुस्तिका जिम्मा लिने र निर्णय प्रमाणित गर्ने ।
५. बालसमूहको प्रशासकीय कार्य गर्ने ।
६. अध्यक्षको निर्देशन अनुसार बैठक बोलाउने ।
७. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।
८. निर्णयको कार्यान्वयन गराउने

घ. सह सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. सचिवको अनुपस्थितिमा सचिवको कार्यभार संहाल्ने ।
२. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ङ. कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. बालसमूहको आय व्यय दुरुस्त राख्ने ।
२. आर्थिक बजेट तयार गरी समूहको बैठकमा पेश गर्ने ।
३. आर्थिक सहयोग जुटाउने ।
४. आर्थिक कारोवार सम्बन्धी जिम्मेवारी पूरा गर्ने ।

च. सदस्यको काम कर्तव्य र अधिकार:

१. बैठकमा सहभागि हुने ।
२. निर्णयको लागि आफ्नो मत पेश गर्ने ।
३. तोकिएको कार्य गर्ने ।
४. समूहको हित हुने अन्य रचनात्मक कार्य गर्ने ।
५. बालमैत्री स्थानीय शासनका सूचकलाई कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

११. सदस्यता:

अ. सदस्यताको योग्यता:

यस बालसमूहमा देहायका बालबालिका सदस्य हुन पाउने छन् :

- (क) उमेर कम्तिमा ८ वर्ष पुगी १८ वर्ष ननाघेको
- (ख) स्थायी सरुवा रोग नलागेको ।
- (ग) मगज नविघ्रेको वा बौलाहा नभएको ।
- (घ) समूहको नियम निति प्रति प्रतिबद्ध भएको ।
- (ङ) कम्तिमा ६महिना स्थानीय स्तरमा बसोबास गरेको

आ. सदस्यताको खारेजी:

- (क) मगज विग्रेमा वा वौलाहा भएमा ।
- (ख) १८ वर्ष उमेर नाघेमा ।
- (ग) मृत्यु भएमा ।
- (घ) राजिनामा दिएमा ।
- (ङ) अविश्वासको प्रस्ताव पारित भई हटाइएमा ।
- (च) सदस्यता नविकरण नभएमा ।
- (छ) लगातार तीन पटक विना सूचना बैठकमा अनुपस्थित भएमा ।
- (ज) एक भन्दा बढी बालसमूहको सदस्यता लिएको पाइएमा वा प्रतिनिधित्व गरेमा ।

१२. बालसमूह, बालसंजालका पदाधिकारीको उमेरको हद:

- (क) उमेर कम्तिमा ८ वर्ष पुगी १८ वर्ष ननाघेको ।

१३. आरक्षण:

बालसमूहमा सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तिमा ५० प्रतिशत बालिका हुनुपर्नेछ तर समूहमा प्रयाप्त बालिका सदस्य संख्या उपलब्ध नभएमा पनि समूह कायमै रहनेछ ।

१४. सदस्यता शुल्क तथा नविकरण:

- (क) बालसमूहको सदस्यता शुल्क वा नविकरण शुल्क वा अन्य कुनै शुल्क बालसमूहले तोके बमोजिम हुनेछ ।
- (ख) बालसमूहका सदस्यले आफ्ना समूहमा हरेक वर्ष सदस्यता नविकरण गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) बालसमूहले बालसमूहलाई भीरकोट नगरपालिकामा प्रतेक वर्ष समूहको वार्षिक प्रतिवेदनका साथ नविकरण गराउनु पर्नेछ । सो को जानकारी जिल्ला बालकल्याण समितिमा गराउनु पर्नेछ ।

१५. बैठक:

बालसमूहले कम्तिमा महिनाको एक पटक बैठक बस्नु पर्नेछ । बैठकको गणपूरक संख्या ५१% को उपस्थितिलाई मानिनेछ

१६. निर्णय:

बालसमूहको बैठकमा सबदो सर्वसम्मत निर्णय गराउने नभएमा बहुमतको निर्णय मान्य हुने छ तर मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णायक मत दिन सक्ने छ ।

नोट: निर्णय प्रक्रियामा संरक्षक, सल्लाहकार वा सहजकर्ताले मतको प्रयोग गर्न पाउने छैनन् ।

१७. निर्वाचन:

बालसमूहले प्रजातान्त्रिक पद्धति अनुरूप आफ्नो समूहको निर्वाचन पदावधि समाप्त हुनुभन्दा एक महिना पहिले सम्पन्न गर्नु पर्नेछ ।

१८. निर्वाचन अधिकृत :

बालसमूहले आफ्ना संरक्षक, सल्लाहकार वा सहजकर्ता मध्येबाट कम्तिमा तीन सदस्य निर्वाचन मण्डल तोक्नु पर्नेछ । सो मध्ये एक जनामुख्य निर्वाचन अधिकृत रहने छन् । मुख्य निर्वाचन अधिकृतले निर्वाचन प्रक्रिया वा कार्यविधि आफै निर्धारण गर्नेछ ।

१९. कोष:

(क) यस बालसमूहले आफ्नो नामबाट एउटा सामान्य कोषको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(ख) कोषमा देहायका स्रोतबाट रकम जम्मा हुनेछ:

१. बालबालिकसँग सम्बन्धित निकायबाट प्राप्त सहयोग ।
२. सहयोग, उपहार ।
३. सदस्यता तथा नविकरण शुल्क ।
४. सांस्कृतिक वा विविध रचनात्मक कार्यक्रमबाट उठेको रकम ।
५. समूहको प्रकाशनबाट प्राप्त हुने रकम ।
६. अन्य सामाजिक संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम ।

२०. प्रतिवेदन:

बालसमूहले आफ्नो वार्षिक साधारण सभाबाट पारित वार्षिक प्रतिवेदन बालअधिकार समिति भीरकोट नगरपालिकामा प्रत्येक वर्षको असार मसान्त भित्र पेश गर्नु पर्नेछ ।

२१. संशोधन:

यो विधान संशोधन गर्दा बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको साधारण सभाको दुई तिहाई सदस्यहरूको बहुमतले संशोधन प्रस्ताव पारितभई भीरकोट नगरपालिकाबाट स्वीकृत भएमा लागू हुनेछ ।

२२. बचाउ:

प्रस्तुत विधानमा उल्लेखित कुराहरु प्रचलित नेपाल ऐन नियम वा विनियमसँग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछन् ।

२३. बालसमूह, बालसंजालको खारेजी वा विघटन:

कुनै कारणवश समूह खारेजीमा परेमा वा विघटन हुन गएमा त्यस समूहको सम्पूर्ण चल अचल सम्पत्ति भीरकोट नगरपालिकाको संरक्षणमा सार्नेछ ।

२४. विविध:

१. **साधारण सभा:** समूहको साधारण सभा वर्षको एक पटक बस्नेछ । साधारण सभाको सूचना प्रत्येक सदस्यहरुलाई १ महिनाअगावै सचिवले दिनु पर्नेछ । साधारण सभामा समूहको वार्षिक कार्य प्रगति प्रतिवेदन, आर्थिक प्रतिवेदन तथा वार्षिक कार्ययोजना सम्बन्धी प्रस्तावहरु निर्णयार्थ अध्यक्षले पेश गर्नेछ । साधारण सभाको गणपूरक संख्या समूहका साधारण सदस्यहरुको ५१% को उपस्थितिलाई मानिनेछ ।

२. **कार्यविधि बनाउने:** निर्देशिकाको उद्देश्य प्राप्तिको लागि समूहले आफूलाई आवश्यक पर्ने विनियम बनाउन सक्नेछन् साथै आवश्यक समिति र उपसमितिहरुको पनि गठन गर्न सक्नेछन् । यो समितिको कार्यविधि बालसमूह/बालसंजालले निर्धारण गर्नेछ ।

३. **अविश्वासको प्रस्ताव:** समूहको निर्देशिका विपरित कार्य गरेको भनि समितिका कुनै पदाधिकारी माथि समितिका एक तिहाई सदस्यहरुले गरेको लिखित अविश्वासको प्रस्ताव समूहमा पेश गरेमा सो प्रस्ताव साधारण सभाको दुई तिहाई बहुमतबाट पारितभएमा त्यस्ता पदाधिकारीहरु स्वतः पद मुक्त हुनेछन् ।

४. समूहले आफ्नो विधान एवं पदाधिकारी सदस्य सहितको नामावली सम्बन्धित स्थानीय तहमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

अनुसूची १

बालसमूह, बालसमूह संजालको छाप

(समूहको छापमा समूहको नाम, स्था. वर्ष र ठेगाना अनिवार्य रूपमा हुनु पर्नेछ)

अनुसूचि २

समूहका कार्यसमितिका पदाधिकारीहरु

क्र.सं. पद नाम, थर पुरा ठेगाना (त.पा., वडा र टोल) हस्ताक्षर

अध्यक्ष

उपाध्यक्ष

सचिव

सहसचिव

कोषाध्यक्ष

नोट:

१. यस बमोजिम साधारण सदस्यहरु थप गर्न सकिने छ ।

२. समूहका साधारण सदस्यहरुले प्रत्येक वर्ष सदस्यता नविकरण गर्नु पर्नेछ ।

३. विधान बमोजिम आवश्यकता एवं सूचीकृत गराउनु पर्ने निकाय वा संस्थामा सम्बन्धित नपा. वा विद्यालय वा सम्बन्धित संरक्षकत्व प्रदान गरेको संस्था मध्ये कुनै एककोसिफारिश संलग्न हुनु पर्ने छ । सिफारिश साथ कार्य समितिका सबै पदाधिकारीहरुको संयुक्त निवेदन स्थानीय तहमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

४. यस विधानको प्रतिबद्धताको लागि बालसमूह बालसंजालको कार्य समितिका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरुले विधानको सबै पानाको तल माथि हस्ताक्षर गरेको हुनु पर्नेछ ।

५. आवश्यकता वा सूचीकृत गर्दा दुई प्रति विधान रित पूर्वक तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

६. संघीय सरकारले तयार गरेको बालसमूह गठन, संचालन,सहजीकरण मार्ग निर्देशिका २०७४ लाई स्मेत आधार मान्न सकिने छ ।

अनुसुची ६
भीरकोट नगरपालिका, बयरघारी, स्याङ्जा / वडा नं.....
गण्डकी प्रदेश
बालसमूह/ बालसुह सञ्जाल सूचीकृतको दर्ता किताव

क्र. सं.	बाल समूह/ बालसमूह सञ्जालको नाम	ठेगाना	बालसमूहमा सदस्य संख्या		संरक्षक वा सहजकर्ताको नाम	स्थापना मिति	सूचीकृत नं. र मिति	सम्पर्क नं.	प्रमाणित गर्ने
			बालक	बालिका					

अनुसुची ७
भीरकोट नगरपालिका,
बयरघारी, स्याङ्जा
गण्डकी प्रदेश
बालसमूह/ बालसमूह सञ्जाल सूचीकृतको नवीकरण किताब

क्र. सं.	बालसमूह/ बालसमूह सञ्जालको नाम	ठेगाना	बालसमूहमा सदस्य संख्या		संरक्षक वा सहजकर्ताको नाम	स्थापना मिति	सूचीकृत नं. र मिति	नवीकरण मिति	सम्पर्क नं.	प्रमाणित गर्ने
			बालक	बालिका						

आज्ञाले,
खुमलाल भुसाल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत